

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра практичної психології

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри

_____ Чаркіна О.А.

« _____ » _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

« _____ » _____ 2024р.

МОДЕЛІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОБОТИ ВОЛОНТЕРІВ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗПП-20
ступінь вищої освіти бакалавр
спеціальності 053 Психологія
Воронової Олександри Андріївни

Керівник доктор психол. наук, професор
Мірошник З.М.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Воронова Олександра Андріївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Воронова О.А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ ВОЛОНТЕРІВ	
1.1. Аналіз проблеми волонтерства у психологічній літературі.....	7
1.2. Психологічні особливості волонтерської роботи в умовах війни	12
1.3. Поняття психологічного супроводу в сучасній науці	27
Висновки до розділу I	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОБОТИ ВОЛОНТЕРІВ	
2.1. Обґрунтування вибору методів, методик та процедура дослідження ...	30
2.2. Аналіз результатів дослідження	34
2.3. Практичні рекомендації щодо психологічного супроводу роботи волонтерів	41
Висновки до розділу II	43
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	47
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність роботи. Волонтерство не є чимось новим чи невідомим, адже прагнення допомагати іншим, «служіння народу» було наявне в усі історичні періоди, хоча і не в сучасному форматі. Але саме в кризові і переломні періоди суспільного життя найбільш гостро постає потреба у волонтерах. Починаючи з 2014 року в Україні набуває поширення волонтерський рух, метою якого є допомога незахищеним верствам населення, військовим тощо. А у 2022 році цей рух вийшов на новий рівень, адже саме завдяки волонтерам неможливе ставало реальним, а їхню допомогу дуже важко переоцінити.

Сьогодні волонтерство привертає увагу людей до соціально-економічних проблем, які існують в Україні, до потреб соціально-незахищених верств населення. Саме у волонтерській діяльності відображається альтруїзм, щедрість, безкорисливість, вміння співпереживати, готовність допомагати тощо.

Враховуючи значення і роль волонтерства у життєдіяльності українського народу в умовах війни, ця проблема не могла залишитися осторонь уваги науковців. Так, багато із них займалися вивченням впливу війни на особистість, пошуками шляхів подолання наслідків травматизації, пошуком шляхів і методів здійснення психологічної допомоги як військовим так і цивільному населенню. І саме в цьому контексті значна увага приділялась волонтерству.

У психологічній літературі проблема особистості волонтерів висвітлена у роботах І. Завадської, О. Палилюлька, Н. Булатевича, О. Трубнікової. Дослідженням мотиваційних аспектів волонтерства займалися Е. Беспалова, Л. Коломоець, Н. Вайнілович. Психологічна феноменологія волонтерської діяльності представлена у дослідженнях Е. Балашова, В. Зливкова, С. Лукомської, В. Скидановича, Л. Карамушки тощо. Але, незважаючи на великий інтерес різних науковців до проблеми волонтерської діяльності, все ж

вона досі залишається дуже актуальною. Що і зумовило вибір теми нашої роботи: «Моделі психологічного супроводу роботи волонтерів».

Мета роботи: теоретично проаналізувати проблему роботи волонтерів, розробити моделі психологічного супроводу роботи волонтерів на основі результатів емпіричного дослідження.

Об'єкт дослідження: волонтерська діяльність.

Предмет дослідження: особливості моделювання психологічного супроводу волонтерської діяльності.

Завдання роботи:

1. Проаналізувати проблему волонтерства у психологічній літературі.
2. Висвітлити психологічні особливості волонтерської діяльності та її нормативно-правові засади.
3. Проаналізувати досвід роботи волонтерів у Дніпропетровській області.
4. Розробити рекомендації щодо психологічного супроводу роботи волонтерів.

Методи і методики дослідження. Розв'язання поставлених завдань здійснювалося шляхом використання загальнонаукових методів психолого-педагогічного дослідження. Були, зокрема, використані: теоретичні та емпіричні методи дослідження. Серед теоретичних: аналіз, систематизація та узагальнення наукової літератури з проблеми психологічного супроводу роботи волонтерів.

Психодіагностичне вимірювання психологічних аспектів волонтерської діяльності здійснювалося за допомогою аналізу досвіду роботи волонтерів та волонтерських організацій, а також методик: «Репертуар життєвих ролей особистості» (Горностай П. П.); «Опитувальник особистісної зрілості (ОЗО)» (Штепа О. С.)

Теоретико-методологічну основу дослідження складають:

- структурні компоненти волонтерської діяльності (О. Трубнікова);

- мотиви волонтерської діяльності, в основу яких покладена трикомпонентна модель прийняття рішення (Ш. Шварц);
- розуміння волонтерської діяльності як складової психічного здоров'я особистості в умовах війни (Л. М. Карамушка).

Практичне значення одержаних результатів полягає в конкретизації психологічних особливостей волонтерської діяльності в умовах війни та розробці моделей психологічного супроводу роботи волонтерів. Запропоновані моделі психологічного супроводу можуть бути використанні в роботі практичних психологів для створення програм профілактики та корекції негативних психологічних проявів та станів у волонтерів.

Апробація результатів дослідження. Підготовлено тези до наукового часопису кафедри практичної психології «Психологічний супровід особистості в умовах війни. Посткризове відновлення» на тему: «Моделі психологічного супроводу в роботі з волонтерами».

Організація і база дослідження. Дослідження проводилось із працівниками волонтерського фонду «Берегиня», вчителями Павлопільської гімназії і вчителями Криворізької гімназії №73 із вересня 2023 року по квітень 2024 року. Загальна вибірка склала 25 осіб, які займаються волонтерською діяльністю, віком від 18 до 50 років.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 2 таблиці і 1 рисунок. Список використаних джерел налічує 52 найменування, з них 6 іноземною мовою. Загальний обсяг роботи становить 56 сторінок, із них 46 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ ВОЛОНТЕРІВ

1.1. Аналіз проблеми волонтерства у психологічній літературі

Враховуючи важливість волонтерського руху для країни і її громадян, особливо у періоди кризи і війни у 1985 році за ініціативою Генеральної Асамблеї ООН 5 грудня було визнане міжнародним днем волонтерства. Саме в цей день добровольці і різні організації можуть обмінюватися власним баченням, цінностями і розповідати про себе. Окрім того, це дає змогу на рівні держави вкотре привернути увагу до проблем волонтерства, нагадати про їхню мету і важливість.

І хоча, ще в давні часи можна знайти багато прикладів типових волонтерських рухів, та все ж офіційною датою зародження волонтерства в сучасному його розумінні вважається 1859 рік. Передумовами цієї події стало не що інше, як збройне протистояння між французькою і австрійською арміями біля Сольферіно, яке знаходиться на півночі Італії. Саме в той час, будучи свідком тих подій, Жан Анрі Дюнан, допомагав організовувати допомогу пораненим. Згодом пережите спонукало швейцарського громадського діяча Жана Анрі Дюнана опублікувати у 1862 році свою книгу під назвою «Спогади про Солферіно». І саме після виходу його книги розгортається інтенсивна лобістська компанія, метою якої було отримання підтримки міжнародного корпусу добровольців, для допомоги пораненим на війні солдатам. Враховуючи те, що в тогочасній Європі панувала мода на так звані філантропічні товариства, то книга Ж. А. Дюнана та його пропозиції багатьма представниками еліти сприймалися з неабияким ентузіазмом [21]. Таким чином, залучившись підтримкою незначної кількості відомих женевських громадян, у 1863 році Ж. А. Дюнаном було засновано Міжнародний комітет допомоги пораненим. А у 1876 році цей комітет отримав свою сучасну назву –

«Міжнародний комітет Червоного Хреста» [9]. І хоча з того часу багато змінилось, та все ж засади цієї організації залишаються незмінними.

Що стосується України, то на її території ще здавна «практикували» безкорисливу допомогу, зокрема військовим. Це пояснюється тим, що Україна довгий час боролась за свою незалежність, відстоювала своє право на свободу. А досягнути цього можливо було лише єдністю. Ще за часів Київської Русі військо ділилося на «збройні сили», «добровольчі батальйони» і «територіальну оборону». Першою і основною частиною збройної організації була князівська дружина, яка фактично була професійним військом, яке було на утримані князя (за рахунок коштів з державної скарбниці) [26]. Другу «добровольчу» частину війська становили полки і раті бояр-землевласників, тобто бояри приводили людей, яких вони озброювали. Ними могли бути військові-найманці і люди, які були залежними від бояр. Таке військо було ненадійним, оскільки бояр вирішував скільки часу військо буде воювати, і користуючись так званим правом «від'їзду», бояри могли забрати своїх людей і піти.

Так звана «територіальна оборона» складалась із міських полків, які були третьою частиною військової організації Київської Русі. Ці полки, зазвичай, збиралися за рішенням віче на певний термін і до їх складу входило мирне населення. При цьому двоє жителів споряджали третього, який вирушав у похід або захищав місто. І саме ця «територіальна оборона» була свого роду волонтерством спрямованим на допомогу війську [26].

Ще однією з найпоширеніших традицій благодійної діяльності був збір коштів на будівництво та ремонт церков. Так, в історії є багато згадок про тогочасних меценатів (князів, гетьманів), які за власний кошт будували церкви та інші релігійні чи освітні споруди. Окрім того, громадські ініціативи, тобто самі парафіяни власним коштом будували церкви, що було проявом волонтерства. До того ж, самі церкви та монастирі брали на себе функцію допомоги знедоленим та скаліченим воїнам. Часто, у їхніх стінах знаходили прихисток та доживали віку старі козаки, яким нікуди було податися [10].

На українських землях прототипи волонтерських організацій виникли у ХІХ столітті, коли створювались різноманітні філантропні організації, що опікувались лікарнями, притулками, безкоштовними їдальнями. Окрім того, активну діяльність здійснювала організація Червоного Хреста, особливо під час російсько-турецької(1877-1878), російсько-японської(1904-1905) та Першої світової війни.

Так, у часи Першої світової війни волонтерство почало поширюватися у багатьох країнах, що було зумовлене готовністю молодих людей допомагати військовим, які поверталися додому пораненими та з інвалідністю. В наступні важкі і криваві періоди історії, такі як часи Великої депресії і Другої світової війни, волонтерство продовжило свій розвиток. І хоча, кожна країна мала свої особливості і потреби, які реалізовувало волонтерство, все ж спільною його ознакою для всіх країн була добровільність і велика необхідність.

Щоправда, за часів радянської влади цей рух фактично згорнувся і не тому, що в державі не залишилось соціально-незахищеного населення чи соціально-економічних проблем [9]. Справа в тому, що сама тогочасна влада мала на меті «виховання» покійного громадянина, який буде коритися режиму. А тогочасна пропаганда заперечувала існування величезної кількості проблем, дефіциту, голоду тощо. Тому, волонтерська діяльність, побудована на альтруїзмі і добровільності, не вписувалась у тогочасне бачення суспільного устрою.

Що стосується України, то на її території перші волонтери з'явилися після здобуття незалежності – ще у 1992 році. Це практично були представництва корпусу миру США, і тоді вони працювали за двома програмами: економічного розвитку і впровадження та навчання англійської мови [37].

Але справжній ажітаж волонтерського руху в Україні розпочався у 2014 році і пов'язаний із Революцією Гідності і початком війни на Сході України, окупацією півострова Крим. Саме в той період, який був дуже складним для

багатьох українців і держави, волонтерський рух об'єднав багатьох, було створено багато волонтерських організацій і люди, які хотіли щось змінити, зробити свій внесок у боротьбу за відновлення цілісності держави, могли долучитися до них. І це дало свої результати, адже саме завдяки волонтерству «закривалось» багато потреб військових, добровольців і переселенців. Саме з того часу починається розвиток волонтерства у тому форматі і вигляді, який є зараз, хоча і значно меншого масштабу [10].

Волонтерський рух, починаючи з 2014 року, починають трактувати як різновид суспільно-корисної діяльності, яка найчастіше є безоплатною та соціально значимою, основною метою якої є розповсюдження діяльності численних благодійних організацій, програм обміну, цільових благодійних міжнародних програм тощо.

Здійснення такої діяльності відбувається за рахунок добровольців за їхньою особистою ініціативою або від імені недержавної некомерційної організації чи об'єднання [11].

Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності, тому очевидно, що в її основу покладені принципи законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості [15]. Тоді, волонтером можна вважати людину, яка добровільно вирішила здійснювати соціально-спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Таким чином, під волонтерством розуміють не роботу в звичному розумінні цього слова, а спосіб життя і мислення, небайдужість до чужої біди, співпереживання тощо. Сьогодні волонтери є потужним і впливовим інститутом, який допомагає наближати перемогу України. Вони сприяють розвитку багатьох аспектів суспільного життя, підвищують обороноздатність держави. Тому, важко сьогодні переоцінити роль волонтерів у захисті суверенітету та незалежності нашої держави та допомозі населенню.

У психології волонтерська діяльність має декілька трактувань. Так під волонтерською діяльністю розуміють:

- 1) форму громадянської участі в суспільно корисних справах, спосіб колективної взаємодії та ефективний механізм вирішення актуальних соціальних проблем ;
- 2) діяльність, що є непримусовою і ґрунтується на прагненні допомогти;
- 3) справу, зроблену без попередньої думки про фінансову винагороду ;
- 4) активну добровільну участь громадянина в суспільному житті, що відображає особисті погляди й позиції;
- 5) національну ідею – ідею милосердя та добродійності, ресурс філантропії, тобто людинолюбство, добродійність, благодійну діяльність, соціальну підтримку, заступництво й захист знедолених громадян через милосердя [21].

Окрім того, психологічній літературі представлені два основних підходи до розуміння сутності волонтерської діяльності. До цих підходів відноситься:

- 1) інституційний підхід. В основу цього підходу покладені принципи цілісності, органічної солідарності тощо. З позиції цього підходу волонтерська діяльність здійснюється волонтерськими спільнотами різних організаційних форм. В рамках цього підходу на інститути волонтерства покладено важливу місію, основною метою якої є ефективна реалізація соціальної політики. Відповідно, реалізована соціальна політика має бути спрямована на допомогу різним соціальним групам, збалансування соціального та економічного розвитку в самих волонтерських організаціях;
- 2) волонтерство як спільність. В контексті цього підходу волонтерство розглядається як самостійно існуюча соціальна спільність людей, які є суб'єктами добровільної діяльності. Таку спільність людей об'єднують суспільні цінності, інтереси, установки, що є основою для формування соціальної ідентичності цієї спільності. Для людей, які є членами волонтерської спільноти характерне відповідальне ставлення до своєї діяльності, задоволеність волонтерською діяльністю [8, с. 550-551].

Таким чином, волонтерство пройшло довгий шлях свого становлення і досі різні науковці вкладають в це поняття своє розуміння. Але незважаючи на це, основною особливістю волонтерства в усі часи його існування було дотримання принципів добровільності, альтруїстичності і безкорисливості.

1.2. Психологічні особливості волонтерської роботи в умовах війни

Війна і кризи, з якими стикається держава є не лише стимулом для виникнення і розвитку волонтерства. Ці явища власне і породжують необхідність у створенні подібних рухів і діяльності. Тому, цілком закономірно, що виникнення волонтерства як соціального феномена пов'язане з війною.

Розглядаючи волонтерство в сучасних умовах існування України, можна стверджувати, що воно почало активно розвиватися після отримання країною незалежності в 1991 році. Так, для початку 2000-х років характерна поява великої кількості волонтерських організацій, метою яких було вирішення різноманітних проблем, зокрема надання медичної допомоги, підтримки дітей та молоді, допомоги безхатькам, підтримки військових тощо.

Таким чином, розглядаючи особливості волонтерської діяльності варто пам'ятати, що вона є добровільною, соціально спрямованою і неприбутковою діяльністю [30, с. 184].

На думку М. Олчмана і П. Джордана, волонтерство дає можливість досягати одночасно декількох суспільно важливих результатів. Адже з одного боку воно допомагає створювати певну стабільність і згуртованість у суспільстві, а з іншого – волонтерство доповнює послуги, які надає держава і бізнес. В цьому випадку мова йде виключно про нерентабельні та безоплатні послуги [45].

Волонтерство сприяє добробуту і процвітанню кожної окремої держави і людської спільноти в цілому. Такий позитивний вплив волонтерства зумовлений, орієнтованістю на служіння гуманістичним ідеалам людства і не

має на меті отримання прибутку, винагороди чи кар'єрного просування [3]. В основу волонтерської діяльності покладені вищі ціннісні установки і принципи. Враховуючи те, що волонтерська діяльність передбачає взаємодію з різними верствами населення, то для здійснення цієї діяльності, особистість має володіти певними якостями та характеристиками. Серед якостей, важливими є відповідальність, організованість, контактність та певна життєва філософія. Якщо говорити про характеристики, якими мають бути наділені волонтери, то найважливішими серед них є любов до людей, бажання надавати безкорисливу допомогу, бути милосердним та толерантним, терпимо ставитися до різних станів та переживань людей, бути емпатійний тощо [38, с. 391].

Варто також зазначити, що для того, щоб бути продуктивним та в повній мірі реалізувати свій альтруїстичний потенціал, волонтерам потрібно працювати над собою, своїм сприйняттям та ставленням до дійсності, пропрацьовувати власні переживання та негативні стани, розвивати стресостійкість тощо.

Під волонтерством, як соціальним феноменом, варто розуміти ефективний інструмент, який є досить дієвим, коли мова йде про конструювання суспільства, стимулювання соціальних змін та підвищення відповідальності кожного за існування і подолання певних соціальних проблем.

Варто зазначити, що завдяки волонтерству стає можливим реалізація багатьох соціальних проєктів та ініціатив, оскільки з'являється можливість, через залучення додаткових ресурсів та енергії для їх реалізації, збільшити масштаб та вплив цих проєктів. У зв'язку із нагальною потребою, зумовленою війною, в Україні суттєво зросла кількість різних волонтерських ініціатив. Так, у зв'язку із постійними обстрілами зазнають руйнувань не лише будівлі на прифронтовій території, а й ті, що знаходяться на відносно мирній території. Враховуючи це, була реалізована так звані будівельні проєкти («БУР», «Добробат», «Repair Together»), метою яких є розбирання завалів та відновлення будівель, які зазнали руйнувань.

Окрім того, в кожному місті чи навіть селищі розгорнуті гуманітарні штаби, у функціонування яких часто забезпечують різні волонтерські організації та окремі волонтери [5].

Оскільки, життя в умовах війни характеризується високим рівнем стресу і напруги, переживаннями і постійними змінами настрою, загостренням соціальних і економічних проблем, то важливими є волонтерські проекти з психологічної допомоги українцям, що постраждали внаслідок воєнних дій. В рамках цих проектів потребуючі українці, які відносяться до різних соціальних груп і мають різний соціальний статус можуть отримати безоплатну психологічну допомогу. Окрім того, волонтери, які добре знають англійську мову, можуть брати участь у міжнародному волонтерстві, яке передбачає міжкультурний обмін, працю заради глобальної мети, де волонтери з різних куточків світу разом додають зусиль, аби втілювати в життя проекти світового рівня.

Отже, завдяки волонтерству можливе збільшення соціальної відповідальності та свідомості громадян, підвищення рівня їх обізнаності щодо соціальних проблем та потреб в розвитку різних сфер життя, стимулювання участі у реалізації соціальних проектів та ініціатив тощо. Волонтерство відіграє важливу роль у конструюванні та розвитку різних галузей та рівнів суспільного устрою. Так, кожен окремий волонтер так чи інакше впливає на свою громаду, що проявляється у вирішенні та допомозі соціально незахищеним та вразливим категоріям населення тощо. Коли мова йде про волонтерські організації чи різні фонди, то їхній вплив не є локальним, а здатний охоплювати цілі нації та окреме суспільство в цілому. Такий глобальний вплив можливий за рахунок реалізації різних соціально значущих проектів та ініціатив [22].

На думку Трубнікової О. у структурі волонтерської діяльності можна виокремити п'ять основних компонентів:

- 1) ціннісний компонент;
- 2) мотиваційний компонент;

- 3) когнітивний компонент;
- 4) емоційно-вольовий компонент;
- 5) комунікативний компонент [1].

В контексті ціннісного компоненту волонтерської діяльності ця діяльність розуміється як процес, спрямований на реалізацію соціально й індивідуально значущих альтруїстичних цілей, які, відповідно є узагальненими особистісними ціннісними орієнтаціями. Ціннісні орієнтації особистості лягають в основу її життєвої концепції, визначають її спрямованість. Саме в ціннісних орієнтаціях на рівні свідомості знаходять своє відображення стратегічні життєві цілі і загальні світоглядні орієнтири особистості. Тобто, ціннісна орієнтація, з одного боку, відображає ставлення людини до фактів і явищ навколишньої дійсності, а з іншого боку вона є системою фіксованих установок, що регулюють поведінку людини [1]. Такі установки називаються особистісними диспозиціями і саме завдяки їм особистість може відділити важливе і значиме від другорядного, що відбувається за рахунок прийняття чи неприйняття певних цінностей, усвідомлюваних як основоположні цілі життя, а також визначення прийнятних засоби реалізації цих цілей. Завдяки ціннісним орієнтаціям забезпечується цілісність і стійкість особистості, визначається структура свідомості і програма та стратегія діяльності, контролюється та організовується мотиваційна сфера, інструментальні установки на конкретні об'єкти і види діяльності та спілкування як засіб досягнення цілей.

Отже, ціннісні орієнтації є орієнтиром діяльності волонтерів, особливо в умовах війни. Окрім того, важливим у волонтерській діяльності в умовах війни є чітке формулювання програми, окреслення своїх дій і засобів, які потрібні для їх реалізації. Зазначимо, що ціннісні орієнтації особистості часто є визначальними при виборі напрямку діяльності [1].

Мотиваційний компонент є відображенням прагнення та бажання особистості бути причетною до волонтерського руху в цілому. Цей компонент

відображає вмотивованість особистості та її прагнення служити суспільству та водночас на задовольняти власні потреби.

Так, Лях Т. вказує на те, що мотиваційний компонент займає провідне місце у волонтерській діяльності, і представлений сукупністю спонукальних внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішніми факторами волонтерської діяльності, на думку автора, є особисті чинники волонтера, що проявляються в особливостях системи відображення, змісті ціннісно-мотиваційної сфери, індивідуальному стилі діяльності, властивостях характеру. Зовнішніми факторами мотиваційного компонента волонтерської діяльності виступаю, в першу, чинники соціального оточення, тобто те, наскільки потрібною є реалізація волонтерської діяльності чи існує соціальна підтримка цієї діяльності, та чи здійснюється регулювання цієї діяльності на правовому, організаційному, технічному та матеріальному рівнях. Окрім того, на мотиваційну складову волонтерської діяльності суттєво впливає визнання і схвалення результатів роботи волонтерів, що є своєрідним зворотнім зв'язком [31, с. 85].

Як зазначає Ш. Шварц, мотиви волонтерської діяльності виникають на підґрунті трикомпонентної моделі прийняття рішення [23]. Перший актуалізований компонент прийняття рішення полягає у тому, що волонтер починає усвідомлювати наслідки, до яких можуть призвести його дії та вчинки, або ж повна їх відсутність і те, як це вплине на її життєдіяльність і благополуччя людини, яка потребує допомоги. Якщо на цьому етапі волонтеру вдалося зрозуміти те, як його діяльність вплине на інших, тоді актуалізується другий компонент прийняття рішення – норми відповідальності. Ці норми відповідають за здатність волонтера брати на себе відповідальність за якість і результативність своєї діяльності, а в разі їх відсутності можливий пошук тих обставин чи людей, яким буде приписуватися ця відповідальність.

Третім компонентом моделі прийняття рішень є просоціальні моральні установки і переконання, які частково чи повністю інтеріоризуються

волонтером, стаючи обов'язковими. Саме ці норми можуть керувати прийняттям рішення, але не безпосередньо і не автоматично (не є звичкою), але лише на тому рівні, на якому знаходяться перші два компоненти прийняття рішення. Тобто, якщо волонтер не здатний усвідомлювати наслідки своїх дій для іншої людини і брати на себе відповідальність за свою діяльність, тоді навряд буде якась користь від моральних установок [23].

Зазначимо, що якісне виконання волонтерської діяльності неможливе за відсутності потрібних знань, обізнаності особистості у різних професійних питаннях та особливостях організації своєї діяльності тощо. Все це є складовими когнітивного компоненту волонтерської діяльності. Окрім того, дуже важливим, особливо в умовах війни, аби волонтер вмів рефлексувати щодо своєї діяльності, її результатів тощо [1, с. 15].

Емоційно-вольовий компонент волонтерської діяльності включає в себе емоційний супровід та вольову регуляцію і має на меті емоційне реагування на волонтерську роботу та її самоорганізацію в цілому. Зазначимо, що емоції можуть виступати в ролі як предикторів, так і ефекторів волонтерської діяльності. Предикативна роль емоцій проявляється у мотиваційних прагненнях і реалізовується у мотиваційному компоненті. Ефекторна роль емоцій передбачає наявність результативності діяльності і реалізується як індикатор досягнення цілей та відчуття задоволення від їх здійснення [1].

Враховуючи те, що волонтерська діяльність є досить специфічною, особливо в умовах збройного протистояння, економічних і соціальних криз, дуже важливим є сформованість у волонтерів емоційно-вольових якостей. До найбільш важливих відносяться:

- 1) емпатійність, яка проявляється у здатності співпереживати іншим, розуміти їхні думки, почуття, проникати у їх внутрішній світ, роблячи їх частиною своєї особистості;

2) психологічна стійкість яка проявляється у здатності стримано реагувати на кризові і травматичні події, які є звичним явищем у волонтерській діяльності;

3) наполегливість, яка проявляється у здатності волонтера мобілізувати свої сили для того, щоб протистояти труднощам і викликам які ставить перед ними їхня діяльність і складні умови, в яких вона реалізовується, і котрі перешкоджають досягненню поставлених цілей;

4) уміння контролювати свій емоційний стан, що проявляється у здатності володіти собою, своїм голосом, мімікою. Це вміння є вкрай важливим, оскільки в процесі здійснення волонтерської діяльності людині доводиться стикатися і переживати різні емоції, іноді ці емоції і переживання такі сильні, що з ними може бути важко впоратися, а це, в свою чергу може негативно позначитися на виконанні своїх функцій. Тому, волонтерам потрібно знаходити способи відреагування власних емоцій і переживань, подолання власних страхів тощо [30].

Комунікативний компонент у структурі волонтерською діяльності відповідає за забезпечення процесу взаємодії з людьми, які потребують допомоги, і власне забезпечує ефективність і результативність роботи. Цей компонент передбачає наявність у волонтера сформованих комунікативних компетентностей, що представлена особистісною якістю [1]. Завдяки розвиненим комунікативним умінням волонтер може здійснювати різні акти спілкування (безпосередні чи опосередковані); реалізовувати соціальні відносини; регулювати соціальні процеси; сприймати себе та інших як цінність; обмінюватися інформацією; сприймати, розуміти та пізнавати себе та інших; співпереживати; впливати на окремих людей чи групи тощо.

Варто зазначити, що комунікативна компетентність лежить в основі комунікативного потенціалу особистості, який включає в себе об'єктивні та суб'єктивні комунікативні особливості, що реалізуються свідомо або стихійно, і

є внутрішнім резервом людини. Комунікативний потенціал включає в себе такі структурні компоненти:

1) комунікабельність, що виражається у потребі спілкуватися, налагоджувати соціальні відносини, вибірково ставитися до людей, використовувати певні форми і засоби комунікації;

2) готовність до взаємодії, що передбачає наявність вміння встановлювати контакт в процесі взаємодії, підтримувати спілкування, для досягнення цілей спільної діяльності;

3) комунікативну програму поведінки, яка представлена у вигляді алгоритмів спілкування і відображає усвідомлення способу та прийомів встановлення контакту відповідно до соціального, ситуативного та діяльнісного контексту;

4) емоційно-емпатійні можливості. Вони проявляються у здатності волонтера співпереживати іншим, адекватно реагувати на їхні емоції тощо;

5) соціальне місце в групі – відображає роль і місце, яке займає волонтер у своїй групі;

6) комунікативні здібності, які є сукупністю індивідуально-психологічних властивостей, завдяки яким можлива успішна комунікація [21].

Враховуючи полікомпонентність волонтерської діяльності і умови, в яких здійснюється така діяльність не менш важливим є збереження психічного здоров'я не лише тих, кому допомагають волонтери, а і її самих. Вивченням проблеми збереження психічного здоров'я особистості займалась Л. М. Карамушка [24]. У своїх працях науковиця зазначала, що саме здатність ефективно працювати на допомогу своїй організації, громаді, суспільству та реалізовувати свої здібності і є складовою психічного здоров'я в умовах війни. В цьому контексті відображається саме терапевтична функція волонтерської діяльності особистості. Адже допомагаючи іншим людина опосередковано допомагає собі, спрямовуючи власні сили не на деструктивні поведінкові прояви, а сублімуючи їх завдяки волонтерській діяльності.

Таким чином, в умовах війни волонтерська діяльність передбачає виконання великої кількості обов'язків та досягнення різних результатів. Як і будь-яка діяльність, вона не є хаотичною, а передбачає здійснення певних дій, володіння необхідними знаннями і вміннями.

У сучасному розумінні поняття «волонтер» використовується для позначення людини, яка робить щось, особисто допомагаючи іншим людям, роблячи це добровільно, безоплатно та за власним бажанням [20, с. 105]. Волонтерська діяльність, як і будь-яка інша діяльність регулюється на законодавчому рівні. Так, регулювання волонтерської діяльності у міжнародній спільноті здійснюється за допомогою міжнародних нормативних документів. Одним із базових документів регулювання волонтерської діяльності є Загальна декларація волонтерів [11]. Датою прийняття цієї декларації є 14 вересня 1990 рік. Саме тоді, на XI Всесвітній конференції Міжнародної асоціації добровольчих зусиль (IAVE), яка відбувалась у Парижі, і був прийнятий цей основоположний документ, який регулює волонтерську діяльність. У цьому документі прописано, що волонтерська діяльність є інструментом соціального, економічного, культурного й екологічного розвитку. Окрім того, в декларації акцентується увага на тому, що волонтерство є свідченням добровільного вибору, в якому виявляються особисті погляди і позиції, активна участь громадянина у житті людських спільнот, яка виражається у спільній діяльності різного роду асоціацій. Волонтерська діяльність розуміється як діяльність, завдяки якій покращується якість життя, стає можливим особистісне зростання та поглиблення відчуття солідарності, а також завдяки якій реалізуються основні людські потреби заради справедливості та миру у суспільстві [20].

Також у Загальній декларації волонтерів закріплені основні принципи волонтерської діяльності. Так, волонтерська діяльність повинна базуватися на визнанні прав чоловіків, жінок та дітей, не залежно від їхнього походження і расової приналежності, фізичних можливостей та фінансового становища на об'єднання. Дуже важливим у волонтерській діяльності є повага до гідності та

культури всіх людей та надання їм безкоштовної допомоги як індивідуально, власними силами, так і залучаючи інші об'єднання і організації.

Окрім того, волонтерська допомога повинна однаково якісно надаватися як окремій людині, так і групі людей, а особисті проблеми і потреби не мають поступатися за рівнем значущості колективним. Має, стимулюватися розвиток відповідальності, різного роду солідарності. Адже, потрібно розуміти, що соціальні обставини переважно не залежать від людини, і опинитися «обабіч звичного і нормального життя» може кожен [11].

Варто зазначити, що на рівні державного нормативно-правового регулювання волонтерська діяльність регламентується Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності, який набрав чинності 03.09.2022 року [21]. У цьому законі зазначено, що називати себе волонтером чи волонтерською організацією можуть лише ті особи та організації, які дотримуються чітко визначених критерій, основними із яких є:

- 1) здійснення щоденної волонтерської роботи або певних вчинків;
- 2) відсутність приналежності до будь-яких із політичних сил;
- 3) відсутність оплати за свою діяльність.

Згідно із законодавством і відповідно до актуальних вимог українського суспільства волонтерська діяльність може здійснюватися у декількох напрямках. Так, волонтерська допомога може надаватися малозабезпеченим, безробітним, багатодітним, бездомним, безпритульним, особам, які потребують соціальної реабілітації. Ця категорія населення існує не залежно від того, чи є в країні війна чи ні, і опинившись у складних життєвих обставинах вони не можуть самотійно їх подолати.

Ще однією категорією, яка потребує допомоги волонтерів є хворі, особи, які мають функціональні обмеження, самотні та люди похилого віку. Ця категорія населення, через фізіологічні проблеми чи вік не може самотійно вести побут в тій мірі, яка потрібна для нормального життя. Тому, волонтери

допомагають їм у цьому, оскільки багато із них без допомоги не зможе взагалі жити. Окрім того, сюди ж можна віднести правову допомогу тим людям, які в міру своїх фізіологічних чи психологічних причин не можуть захищати і відстоювати свої права.

Окрім того, волонтери можуть сприяти уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи. Або ж допомагати уповноваженим структурним підрозділам у адаптації людей, які були звільненні із місць позбавлення волі.

Якщо виникають надзвичайні ситуації, зокрема техногенні, екологічні катастрофи чи пандемії, як це було у 2019 році, то волонтери також залучаються до допомоги населенню, зокрема тим, хто постраждав під час цих явищ. Зокрема, завдяки волонтерам під час пандемії люди, які перебували в ізоляції мали можливість отримувати все необхідне.

Окрім того, така допомога надається не лише людям, а й тваринам, які постраждали від жорстокого поводження, були покинуті власниками чи опинилися на межі смерті. Саме завдяки волонтерам багато тварин було врятовано від смерті, їм надавалась допомога ветеринара тощо. До того ж, багато притулків фінансуються за кошти волонтерів і волонтерських організацій.

Для того, щоб запобігти виникненню екологічних чи іншого роду катаклізмів, волонтерами можуть проводитися заходи, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища, збереження культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання.

Важливим напрямом також є сприяння в організації та проведенні заходів, які мають національне та міжнародне значення. До таких заходів відносяться спортивні, культурні, молодіжні та інші видовищні і громадську заходи.

Починаючи з 2014 року актуальним і провідним залишається напрям роботи волонтерів, орієнтований на допомогу Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та/або іншої країни проти України.

На сьогодні актуальною залишається допомога особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну, втратили рідних і житло, пережили окупацію, отримали фізичні чи психологічні травми тощо. Саме ця категорія населення постійно зростає, що дуже часто є викликом для волонтерів.

Не зважаючи на те, що волонтерська діяльність регулюється відповідним законом, все ж війна внесла додаткові корективи в безліч процесів. Тому, уже з 2015 року до Закону України «Про волонтерську діяльність» почали вноситись зміни [22]. Зміни стосувались декількох аспектів волонтерської діяльності, зокрема розширення напрямів діяльності. Тобто, волонтери отримали змогу займатися волонтерською діяльністю в зоні ведення антитерористичної операції. Також, новими змінами було передбачено можливість волонтерів отримати одноразову грошову винагороду, якщо їхня діяльність здійснюється в зоні ведення бойових дій. Ці зміни підкреслили значимість волонтерської діяльності, особливо в умовах збройних протистоянь. Зауважимо, що новими змінами також передбачалось надання організаціям та установам можливість страхувати життя та здоров'я своїх співробітників на період виконання ними волонтерської діяльності, дотримуючись вимог Закону України «Про страхування».

Впродовж 2016–2020 років цей закон зазнав незначних змін, тому залишилося багато не вирішених і нерегульованих проблем в цьому виді діяльності [17]. Найбільш гострими залишаються такі проблеми, як: відсутність достатнього фінансування волонтерських організацій, проєктів та ініціатив;

відсутність програми, в якій було б чітко прописані шляхи, способи та засоби розвитку волонтерської діяльності в кризових ситуаціях; наявність вікових обмежень щодо осіб, які можуть здійснювати волонтерську діяльність; недостатня залученість українських і міжнародних волонтерів до роботи з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [41]. І хоча волонтерство відіграло важливу роль у вирішенні багатьох суспільних проблем, та все ж навіть до повномасштабного вторгнення (24 лютого 2022 року) ці проблеми не були вирішені, що породило нові виклики і проблеми. Наразі, ключовими питаннями, які потребують законодавчого вирішення, є належна правова захищеність волонтерів та підтримка таких осіб з боку держави [17].

Враховуючи складні соціально-політичні, економічні реалії та місце волонтерів у вирішенні гострих і нагальних проблем, 31 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла важливі рішення для розвитку волонтерського руху в Україні, зокрема, було підготовлено до другого читання проєкт закону про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності за реєстр. № 7363.

Цей проєкт закону передбачав уточнення та доповнення напрямів діяльності волонтерів. Так, відповідно до нових змін передбачалось надання волонтерської допомоги з метою подолання наслідків повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Враховуючи, що волонтерська діяльність в умовах війни ускладнюється не лише постійним зростанням кількості людей, які потребують допомоги, а й небезпекою, яка загрожує волонтерам. Більше того, багато волонтерів здійснюють свою діяльність на прифронтових територіях та відвідують військовослужбовців на передовій, то важливим є створення певних гарантій у випадку, коли самі волонтери потребуватимуть допомоги. Це все було, що і сприяло поширенню норм статті 6 Закону України «Про волонтерську діяльність». Цією статтею передбачено порядок та розмір виплати одноразової

грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травм або каліцтва), яке вини отримали здійснюючи свою діяльність на всій території України в конкретній місцевості.

Окрім того, в проектом закону передбачалось внесення змін у форми державної підтримки роботи волонтерів та розвитку волонтерства в цілому, що передбачало також зміну підходу до підготовки кваліфікованих волонтерів, які б володіли необхідними знаннями та вміннями.

Також передбачалось врегулювання самої волонтерської діяльності. Так, самостійною волонтерською діяльністю можуть займатися особи, що досягли повноліття, а особи, яким не виповнилось 14 років можуть вдаватися до волонтерської діяльності спільно із батьками чи опікунами. Все це має сприяти формуванню культури волонтерства та відповідального ставлення до цього виду діяльності.

Зауважимо, що цими змінами також передбачалось, що для отримання відшкодування витрат чи отримання грошової компенсації, про яку мова йшла вище, то важливим є укладання договору про проведення волонтерської діяльності [21].

Отже, метою таких змін законодавчої бази, якою регулюється волонтерська діяльність є створення сприятливих умов для розвитку волонтерського руху в Україні, зокрема в умовах війни. Адже, саме в кризових ситуаціях і в період воєнних дій на волонтерів покладено дуже багато завдань. Окрім того, важливим є внесення змін до Податкового кодексу України для того, аби зняти надмірне податкове навантаження з волонтерів та організацій, які з ними співпрацюють. Хоча, навіть ці зміни не дадуть бажаних результатів у вирішенні проблеми нормативно-правового регулювання волонтерської діяльності в умовах війни. Для того, аби досягти цього, потрібно вносити зміни не лише до Закону України «Про волонтерську діяльність» [22], але й до інших законодавчих актів.

Так, досить серйозним викликом для волонтерів під час війни стало питання поєднання волонтерства з найманою працею. Для того, щоб вирішити цю проблему потрібно внести зміни у трудове законодавство (Кодекс законів про працю). Оскільки в таких складних умовах виконувати таку кількість обов'язків дуже важко, це не лише не сприяє зниженню продуктивності, а й збільшує шанси для емоційного вигорання, перевтоми і виникнення кумулятивного стресу.

Поруч із завантаженістю не останнє місце займають логістичні труднощі доставки гуманітарних вантажів. Для того, щоб вирішити цю проблему потрібно налагодити взаємодію між волонтерами та місцевою владою, а це можливе після внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

І хоча під волонтерською діяльністю розуміють безоплатну працю, яка базується на альтруїзмі, і це закріплено на рівні законодавства, та все ж воно потребує змін. Очевидно, що волонтер як і більшість українців має цілий ряд особистих проблем, він так само стикається з економічними труднощами, але в силу своїх особистісних переконань і альтруїзму прагне допомагати іншим. Тому, про нього має попідкуватися держава. Так, у закордонній практиці вже є прецеденти оплати праці волонтерів. Така зміна і в нашому законодавстві матиме лише позитивні наслідки і дозволить залучити ще більше людей до допомоги незахищеним і вразливим верствам населення. Тому, на законодавчому рівні потрібно закріпити відшкодування (в обов'язковому порядку) витрати волонтерам, пов'язані з наданням волонтерської допомоги, використовуючи для цього кошти організації, яка залучила волонтера або місцевий бюджет [22].

Таким чином, волонтерська діяльність має законодавче підґрунтя, яке робить цю діяльність досить врегульованою. Але, незважаючи на наявність законів, внесення до них змін, все ж існує дуже багато проблем, які стають «камнем спотикання» у волонтерській діяльності. До того ж, формується

парадоксальне явище, коли ті хто допомагає іншим, сам є не надто захищеним зі сторони держави і закону, а добровільна і альтруїстична діяльність «тоне» у бюрократії.

1.3. Поняття психологічного супроводу в сучасній науці

Проблема психологічного супроводу є доволі актуальною. Вона вивчається як українськими, так і вітчизняними науковцями. У працях М. І. Мушкевич психологічний супровід розглядається як робота з різними категоріями осіб та надання їм психологічної допомоги у складних життєвих обставинах. Психологічний супровід волонтерів є важливою складовою їхньої діяльності, оскільки вона спрямована на надання підтримки та допомоги людям у потребі. Волонтери можуть зіштовхуватися з різними емоційними, психологічними та етичними викликами під час своєї роботи, тому важливо забезпечити їхню психологічну підтримку.

Психологічна підтримка волонтера полягає в створенні можливостей для висловлення емоцій, думок та переживань, а також наданні підтримки у складних ситуаціях. Це може включати індивідуальні консультації з психологом, групові сесії для обговорення проблем та спільного пошуку рішень.

Надання волонтерам навичок управління стресом, комунікації, конфліктами та іншими психологічними аспектами може значно полегшити їхню роботу. Тренінги можуть включати навчання навичкам саморегуляції, емпатії та способам підтримки себе та інших у складних ситуаціях.

Сприяння самопізнанню волонтерів допомагає їм краще розуміти свої емоції, мотивації та потреби. Це може сприяти покращенню комунікації з оточуючими, уникненню конфліктних ситуацій та збереженню емоційного благополуччя.

Створення безпечного середовища роботи для волонтерів є ключовим аспектом психологічної підтримки. Це означає уникнення психологічних травм, надання психологічної допомоги у випадках стресових ситуацій та прагнення до покращення загального благополуччя волонтера.

Психологічний супровід в роботі волонтера є необхідним для забезпечення їхньої ефективності, благополуччя та стабільності. Врахування психологічних аспектів допомагає створити сприятливе середовище для розвитку волонтерської діяльності та досягнення поставлених цілей.

Варто зауважити, що у психологічній літературі під «психологічним супроводом» розуміють процес, який передбачає організацію та проведення комплексу заходів, метою яких є подолання ускладнень, підвищення рівня загальної та ситуативної психологічної стійкості і сприяння ефективному виконанню завдань в різних умовах діяльності [4, с. 52].

Психологічний супровід виконує певні функції, які пов'язані між собою. Так, основними функціями психологічного супроводу є:

- 1) діагностична функція, яка полягає у виявленні суті проблеми, яка часто може бути невидима, на перший погляд;
- 2) інформаційна функція, метою є розкриття змісту самої проблеми та шляхів її вирішення;
- 3) консультаційна функція, яка реалізується на етапі прийняття рішення щодо плану дій, які необхідні для вирішення виявленої проблеми;
- 4) функція первинної допомоги, з якої фактично і починається вирішення проблеми.

Зауважимо, що основними характеристиками психологічного супроводу є його процесуальність, пролонгованість, зануреність у реальне повсякденне життя особистості, особливості відносин між учасниками цього процесу[4],[25].

Висновки до розділу I

Теоретичний аналіз проблеми волонтерства показав, що практично в усі історичні періоди були якщо не волонтерські рухи, то наближені форми роботи. Найбільшої популярності волонтерська діяльність набувала у часи кризи та війн. І навіть виникнення першої волонтерської організації зумовлене наслідками війни і нагальною потребою у їх вирішенні. Варто зазначити, що волонтерська діяльність базується на засадах добровільності, альтруїстичності та безоплатності праці.

Волонтерська діяльність є організованою та має свою структуру і включає в себе такі компоненти: ціннісний компонент; мотиваційний компонент; когнітивний компонент; емоційно-вольовий компонент; комунікативний компонент. Окрім того, для здійснення волонтерської діяльності одного лише бажання не достатньо, для цього потрібно володіти певними знаннями, вміннями і особистісними якостями.

Що стосується нормативно-правової бази, то на сьогодні існують закони, які регулюють діяльність волонтерів і волонтерських організацій. Основним є Закон «Про волонтерську діяльність», в якому закріплені принципи волонтерської діяльності. Але досі існує багато не вирішених проблем, багато аспектів цієї діяльності залишаються нерегульованими.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОБОТИ ВОЛОНТЕРІВ

2.1. Обґрунтування вибору методів, методик та процедура дослідження

В ході нашого дослідження ми знайомились з досвідом роботи волонтерських організацій міста Кривий Ріг, міста Софіївка, та села Павлопілля Дніпропетровської області. Благодійна організація “Берегиня” знаходиться в місті Софіївка. Головною метою цієї організації є допомога військовослужбовцям. Представники цієї організації відправляють продуктові набори і сухпайки. Ця організація діє з початку повномасштабного вторгнення РФ на нашу землю з 2022 року. В цій організації працюють жінки з міста Софіївка. Станом на сьогодні організація налічує 20 осіб (від 18 до 60 років).

Основний принцип роботи цієї організації - допомогти. Смачний хліб, булочки, пасочки, пиріжки та кекси-це основні продукти, які готують софіївські жінки власноруч. Потім все це запаковують і відправляють поштою. Важливою ділянкою є заготовка сухпайків(борщі, супи та різні види каші). Софіївська “Берегиня”, здійснюючи волонтерську діяльність демонструє високий рівень відповідальності, зацікавленості та психологічного благополуччя у період війни, що проявляється у бажанні діяти в реаліях сьогодення, допомагати, набувати нового досвіду, цінувати процес взаємодії та творчості. Жінки мають довірливі стосунки з оточуючими, дбають про їхнє благополуччя, легко погоджуються на допомогу, пам'ятаючи про основну мету (допомога нашим захисникам), постійно працюють над особистісним розвитком, нарощують рольовий потенціал: пекарі, кухарі, пакувальники, сортувальники, кур'єри, помічниці. Учасниці “Берегині” мають чіткі цілі та наміри у своєму громадському житті, цінують та приймають себе, позитивно ставляться до себе і до тих хто поряд, що і надає їм сили та бажання волонтерити.

Цікавою на наш погляд є також робота волонтерів Криворізької гімназії №73. Педагогічний колектив гімназії на чолі з директором починаючи з 2022 року виготовляє харчові набори і окопні свічки власного виробництва. Волонтерська робота здійснюється у вільний від роботи час (на вихідних, після уроків тощо). Інколи до цієї роботи долучаються батьки, старшокласники. Вся продукція виготовляється для наших військовослужбовців. Особливості

волонтерської діяльності в гімназії ґрунтуються на позитивному відчутті та сприйманні реалій сучасного складного сьогодення, що свідчить про готовність до емпатії, прихильність та повага до інших, готовність допомогти. Особистий досвід вчителів, професійна майстерність та оптимізм спонукають до співпраці та партнерства учнів та батьків гімназії, задля реалізації головної місії- допомога нашим захисникам.

На базі Павлопільської гімназії організовано центр по виготовленню маскувальних сіток. Бере участь у виготовленні сіток майже весь педагогічний та учнівський колектив. Позитивним досвідом є те, що до роботи залучені учні початкових та середніх класів та їхні батьки. Задля збільшення кількості виготовлених сіток досить часто адміністрація гімназії звертається за допомогою до жителів села. Пишуться оголошення, прохання передаються через дітей батькам та повідомлення у місцевих групах у вайбері. Волонтери гімназії виявляють себе зрілими, психологічно та емоційно готовими до комунікування. Вчителі та батьки навчають та передають свій досвід своїм дітям, учням. Дивіз волонтерів гімназії-разом до перемоги через нашу допомогу. Життя волонтерського центру базується на принципі партнерської взаємодії.

Таким чином, вищезазначені приклади демонструють ефективність, добровільність та позитивне налаштування на організацію допомоги, підтримки, підняття бойового духу нашим захисникам.

Саме волонтерська діяльність як добровільна, безкоштовна активність свідомої людини дає підстави вважати, що процес взаємодії, співпраці-це головні детермінанти волонтерської діяльності.

У дослідженні психологічних аспектів волонтерської діяльності взяли участь працівники волонтерського фонду «Берегиня», вчителі Павлопільської гімназії і вчителі Криворізької гімназії №73. Дослідження проводилось із вересня 2023 року по квітень 2024 року. Загальна вибірка склала 25 осіб, які займаються волонтерською діяльністю, віком від 18 до 50 років, серед яких 4

досліджуваних віком від 18 до 28 років (16% від загальної частки); 15 осіб віком від 29 до 39 років (60% від загальної частки); 6 осіб віком від 40 до 50 років (24% від загальної частки). Тобто, переважна більшість досліджуваних перебувала у віковому діапазоні від 29 до 39 років. Показники кількісного розподілу досліджуваних представлені у таблиці 2.1.1

Таблиця 2.1.1

Показники кількісного розподілу досліджуваних

Вік досліджуваних	Кількість досліджуваних	
	абсолютне, дос.	відносне, %
18-28 років	4	16
29-39 років	15	60
40-50 років	6	24

Практична частина дослідження передбачала реалізацію таких етапів:

1) пошук методик для більш повного вивчення життєвих ролей сучасних волонтерів, виміру їх рольової самооцінки, психологічної ресурсності та особистісної зрілості;

2) освоєння методик, з'ясування їх психометричних показників, підготовка стимульного матеріалу для діагностики психологічних аспектів волонтерської діяльності;

3) реалізація діагностичної процедури, обробка емпіричних даних, їх інтерпритація.

Враховуючи завдання та мету дослідження нами було обрано відповідний психодіагностичний інструментарій, який включає психодіагностичні методики: «Репертуар життєвих ролей особистості» (Горностай П. П.); «Опитувальник особистісної зрілості (ОЗО)» (Штепа О. С.).

Детальніше охарактеризуємо обрані психодіагностичні методики.

Методика «Репертуар життєвих ролей особистості» (Горностай П. П.) [13, с. 266] має на меті виявлення притаманних ролей, які виконують

досліджувані у реальному житті. Методика включає в себе перелік із 30 ролей, які стосуються різних сфер життя. Досліджуваним потрібно оцінити наскільки ці ролі притаманні їм у реальному житті. Кожному варіанту відповідей відповідає певний бал: 0 – ніколи не проявляється ця роль; 1 – був єдиний випадок, коли я приміряла на собі цю роль; 2 – іноді трапляється; 3 – трапляється досить часто; 4 – майже завжди виступаю у цій ролі. Обробка отриманих результатів полягає у підрахунку отриманих балів за кожною із ролей. Із усіх запропонованих ролей обираються 7, які найчастіше «приміряють на собі» досліджувани.

Методика «Опитувальник особистісної зрілості (ОЗО)» (Штепа О. С.) [19, с. 18–22] має на меті виявлення складових та рівня особистісної зрілості. Теоретичну основу опитувальника становить модель особистісної зрілості О. С. Штепи. Авторка виділяє 10 особистісних рис, які становлять структуру особистісної зрілості і, які є критеріями особистісного зростання. До цих рис відносяться: контактність, синергічність, самоприйняття, автономність, креативність, децентрація, відповідальність, глибинність переживань, толерантність, життєва філософія. Шкали методики відповідають назві вказаних особистісних рис. Методика включає в себе 85 тверджень, на які досліджуваним потрібно дати ствердну («так») чи заперечну відповідь («ні»). Обробка отриманих результатів відбувається відповідно до ключа, де «сирі» бали переводяться у стени. Залежно від отриманого показника після переведення у стени робиться висновок про низький, середній та високий рівень кожної окремої характеристики, яка є складовою особистісно зрілої особистості. Окрім того, залежно від рівня розвитку кожного окремого показника зрілої особистості можна визначити загальний рівень особистісної зрілості, який може бути високим, необхідним та критичним. Якщо в особистості виявлений високий рівень відповідальності, життєвої філософії та креативності, а інші риси мають середній рівень прояву, то в цьому випадку мова йде про високий рівень особистісної зрілості. Необхідний рівень

особистісної зрілості притаманний досліджуваним із середнім рівнем прояву життєвої філософії, автономності, креативності і лише з незначною кількістю рис, які виражені на низькому рівні. Про критичний рівень особистісної зрілості вказує низький рівень життєвої філософії та автономності, середній та низький рівень прояву інших рис.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Аналізуючи результати дослідження життєвих ролей волонтерів за методикою Горностая П. П., було виявлено, що у кожній із сфер життя досліджувані виконують певні ролі. Результати використання життєвих ролей досліджуваними у різних сферах життя представлені у таблиці 2.2.2.

Таблиця 2.2.2.

Сфери життя	Найбільш поширені життєві ролі													
	Розумник		Цап-відбувайло		Жертва		Всезнайко		Рятівник		Комік		Грішник	
Батьківська сім'я	5	20%	2	8%	2	8%	4	16%	6	24%	3	13%	3	12%
Власна сім'я	Грішник		Виконавець		Керівник		Іпохондрик		Критик		Рятівник		Розумник	
	3	12%	2	8%	5	20%	3	12%	4	16%	5	20%	3	12%
Сфера інтимних стосунків	Грішник		Святий		Керівник		Страждаєць		Цілитель		Всезнайко		Рятівник	
	4	16%	2	8%	4	16%	3	12%	4	16%	3	12%	5	20%
Професійна сфера	Виконавець		Спостерігач		Розумник		Переможець		Трудоголик		Критик		Консультант	
	4	16%	1	4%	4	16%	3	12%	6	24%	3	12%	4	16%
Друзі	Комік		Спостерігач		Розумник		Сповідник		Консультант		Всезнайко		Рятівник	

і нефор м. стосу нки			ач		к		к		ант		ко		к	
	5	20%	4	16%	3	12%	1	4%	3	12%	3	12%	6	24%
Творч ість	Посере дник		Спостеріг ач		Керівни к		Трудогол ік		Критик		Консуль тант		Всезна йка	
	2	8%	4	16%	5	20%	6	24%	1	4%	4	16%	3	12%
Дозві ля	Комік		Художни к		Грішник		Керівник		Цілитель		Консуль тант		Рятівни к	
	4	16%	5	20%	2	8%	1	4%	2	8%	4	16%	7	28%
Інші сфери	Спосте рігач		Розумник		Перемо жець		Цап- відбувайл о		Проповід ник		Консуль тант		Всезна йко	
	2	8%	6	24%	1	3%	2	8%	3	12%	4	16%	7	28%

Як видно із таблиці 2.2.2., у дитинстві найбільш часто досліджувані виконували такі ролі як: рятівник (24%), розумник (20%), всезнайко (16%), цап-відбувайло (8%), жертва (8%), комік (13%), грішник (12%). Отже, у дитинстві досліджувані намагалися допомагати іншим, часто ставлячи інтереси інших людей вище за свої, проявляли кмітливість, можливо навіть добре навчались у школі. Хоча, серед досліджуваних є й ті, які відчували себе жертвою, не могли за себе постояти, а у сварках батьків часто виступали цапами-відбувайлами. Приміряючи на себе роль коміка респонденти могли проявляти не лише своє почуття гумору і оптимізм, а й прагнути бути у центрі уваги, або ж намагатися приховати за гумором власні переживання.

У власній сім'ї значна кількість досліджуваних вдавалась до тих самих ролей, які виконувала у дитинстві. До таких ролей відносяться ролі розумника (12%), грішника (12%), рятівника (20%). Зауважимо, що 8% досліджуваних у своїй сім'ї приміряли на собі роль виконавця, що могло проявлятися як у підпорядкуванні іншому члену подружжя, або у перетягуванні на себе певних обов'язків та їх виконання. Роль іпохондрика, яка притаманна 12%

досліджуваних, проявляється у гіперболізуванні власних хвороб та нездужання, акцентуванні на проблемах зі здоров'ям. За цією роллю часто приховане прагнення досліджуваних привернути увагу оточуючих та близьких людей, відчутти їхню турботу та увагу. У дорослому житті таке прагнення може бути наслідком відсутності достатньої уваги та піклування зі сторони батьків. 16% респондентів вдаються до ролі критика. Ця роль може проявлятися у постійних зауваженнях та ремарках щодо роботи інших людей, їхніх думок і поглядів, у висловлюванні власної думки навіть тоді, коли її не запитували.

У сфері інтимних стосунків для досліджуваних найбільш притаманна роль грішника (16%), святого (8%), керівника (16%), страждальця (12%), цілителя (16%), всезнайка (12%), рятівника (20%). Знову ж таки, більшість досліджуваних вдається до тих ролей, які досліджувані виконували у дитинстві.

У професійній сфері досліджувані найчастіше вдаються до ролі виконавця (16%), сумлінно виконуючи професійні обов'язки та реалізуючи поставлені перед ними завдання. 16% респондентів у професійній діяльності демонструють свої професійні знання, намагаються постійно щось вивчати та йти в ногу із часом. 12% відчують себе переможцями у професійній діяльності, відчуючи професійне визнання і реалізуючи власний професійний потенціал. Окрім того, 12% досліджуваних вдаються до ролі критика у своїй професійній діяльності. 16% опитуваних демонструють себе у ролі консультанта, що може проявлятися у наданні порад колегам, вони можуть ділитися власним професійним досвідом тощо. Зауважимо, що поміж усіх ролей найбільш приманною для досліджуваних є роль трудоголіка (24%). Тобто, у професійній діяльності респонденти повністю віддаються роботі, вони готові працювати понаднормово, виконуючи різні додаткові завдання тощо.

Що стосується сфери дружніх та неформальних стосунків, то найбільш поширеними серед респондентів є такі ролі як: коміка (20%), спостерігача (16%), розумника (12%), сповідальника (4%), консультанта (12%), всезнайка (12%), рятівника (24%). Ролі, які обирають для себе досліджуваних у дружніх і

неформальних стосунках вказують на те, що вони намагаються бути «душею» компанії, часто намагаються допомагати іншим, вислуховують їх, дають поради щодо того, які рішення краще прийняти тощо. І хоча, на перший погляд, такі ролі можуть здатися вкрай альтруїстичними і вдалими, але все ж у деяких випадках за цими ролями може ховатися страх чи небажання досліджуваних брати відповідальність за власне життя і власні проблеми. Тобто, замість того, аби зрозуміти себе, причини своїх негараздів і проблем досліджувані намагаються сконцентруватися на проблемах і потребах друзів і знайомих.

У творчій діяльності досліджувані найчастіше виконують роль посередника (8%), спостерігача (16%), керівника (20%), трудоголіка (24%), критика (4%), консультанта (16%), всезнайка (12%).

Що стосується дозвілля, то для досліджуваних саме в цій сфері притаманно виконувати роль коміка (16%), художника (20%), грішника (8%), керівника (4%), цілителя (8%), консультанта (16%), рятувальника (28%).

В інших сферах свого життя, зокрема при взаємодії з незнайомими чи малознайомими людьми, ворогами досліджувані вдаються до ролі спостерігача (8%), розумника (24%), переможця (3%), цапа-відбувайла (8%), консультанта (16%), проповідника (12%), всезнайки (28%).

Для того, щоб дізнатися чи існує суттєва різниця між ролями, які досліджувані виконують у реальному житті і тим, які б ролі вони хотіли виконувати, було використано U-критерій Манна-Уїтні. Результати кореляційного аналізу реального Я та ідеального Я за методикою «Репертуар життєвих ролей особистості» (Горностай П. П.) представлені у таблиці 2.2.3.

В результаті кореляційного аналізу було виявлено, що існують розбіжності між певними ролями, які досліджувані виконують у житті і тим, які б вони хотіли виконувати. Так, відмінності виявлені між такими ролями: розумник ($U_{\text{емп.}} = 225$, на рівні $p \leq 0,05$); переможець ($U_{\text{емп.}} = 184$, на рівні $p \leq 0,01$); керівник ($U_{\text{емп.}} = 190$, на рівні $p \leq 0,01$); консультант ($U_{\text{емп.}} = 198$, на рівні $p \leq 0,05$); всезнайко ($U_{\text{емп.}} = 186$, на рівні $p \leq 0,01$); рятувальник ($U_{\text{емп.}} = 223$,

на рівні $p \leq 0,05$); комік ($U_{\text{емп.}} = 196$, на рівні $p \leq 0,05$); спокусник/-ця ($U_{\text{емп.}} = 190$, на рівні $p \leq 0,01$). Отже, можна припустити, що досліджувані хочуть відчувати себе розумнішими, значно частіше бути в ролі переможця, керівника, або ж щоб до них частіше звертались за порадою чи була можливість ділитися власним досвідом. Окрім того, в реальному житті вони нечасто вдаються до ролі спокусника/-ці, але досліджуваним все ж хотілося б частіше відчувати себе у цій ролі.

Підсумовуючи результати, отримані за методикою П. П. Горностая впливає, що більшість із ролей, які виконують досліджувані у реальному житті спрямовані на служіння іншим, демонструють деяке нівелювання власних бажань і безумовно більшість із ролей, які виконують досліджувані у дорослому житті сягають своїм «корінням» дитинства.

Проаналізувавши результати дослідження особистісної зрілості волонтерів за методикою О. С. Штепи, було виявлено, що у більшості досліджуваних (64%) домінують такі якості як: відповідальність, глибинність переживань, толерантність та контактність. Тобто, досліджувані відповідально ставляться до своєї роботи, намагаються все робити вчасно та якісно. Досліджувані часто надміру переймаються проблемами інших, до того ж їхні переживання є досить тривалими у часі. Окрім того, досліджувані тактовні, стримані у своїх висловлюваннях у спілкуванні з іншими людьми, вони думають над тим, кому і що сказати.

У 36% досліджуваних домінують такі якості, як: життєва філософія, самоприйняття, автономність, креативність. Тобто, ці досліджувані намагаються навіть у найскладніших життєвих обставинах філософсько ставитися до проблем, знаходити щось позитивне, наскільки це можливо. Вони намагаються приймати себе такими, якими вони є і дозволяють собі проявляти власну індивідуальність. Окрім того, вони здатні самі приймати важливі рішення, не очікуючи від інших поради чи настанов, вони часто нестандартно підходять до вирішення різних завдань.

Враховуючи те, які якості є домінуючими в досліджуваних, впливає, що 48% респондентів мають високий рівень особистісної зрілості. Ці досліджувані здатні налагоджувати стосунки з іншими людьми, здатні до кооперації. Окрім того, вони здатні вносити суттєві зміни як у міжособистісні стосунки так і у діяльність. Для особистісно зрілої особистості характерна самореалізація, яка часто приносить суспільну користь, активна побудова власної індивідуальності, саморозвиток, вміння управляти власним психологічним простором, суверенність, здатність створювати нове, усвідомлюючи свою суб'єктність, іноді виявлена як усвідомлення власного призначення в житті, свого місця в суспільстві, духовне саморозкриття тощо.

Необхідний рівень особистісної зрілості притаманний 32% досліджуваних. Ці досліджувані здатні пристосовуватися до багатьох життєвих обставин, намагаються самореалізуватися та знайти своє місце у цьому житті, тому переважно вони відчують себе господарями свого життя. Хоча, у певних ситуаціях вони можуть піддаватися негативним переживанням, бути розгубленими і нездатними щось змінити, навіть якщо їм це під силу. Можливо, ці досліджувані переживають певну кризу, що зумовлена як особистісними так і соціальними змінами.

20% респондентів мають критичний рівень особистісної зрілості. Для цих досліджуваних характерним є низький рівень прояву основних рис, які притаманні особистісно зрілій особистості (за О. С. Штепою), а саме: відповідальності, децентрації, глибинності переживань, життєвої філософії, толерантності, автономії, контактності, самоприйняття, креативності, синергічності. Тому, можна припустити, що досить часто досліджувані нехтують своїми професійними обов'язками або ж виконують їх не так якісно, як від них вимагається, у них може прослідковуватись егоїстичність, поверхневність переживань, що може перешкоджати також розумінню внутрішнього стану та переживань інших людей, та сприяти знеціненню індивідуального досвіду людини. Окрім того, іноді їм бракує тактовності і

обдуманості у власних діях та словах, самостійного прийняття рішення та прийняття себе, своєї індивідуальності тощо. Показники рівнів особистісної зрілості волонтерів представлені на гістограмі на рисунку 2.2.1

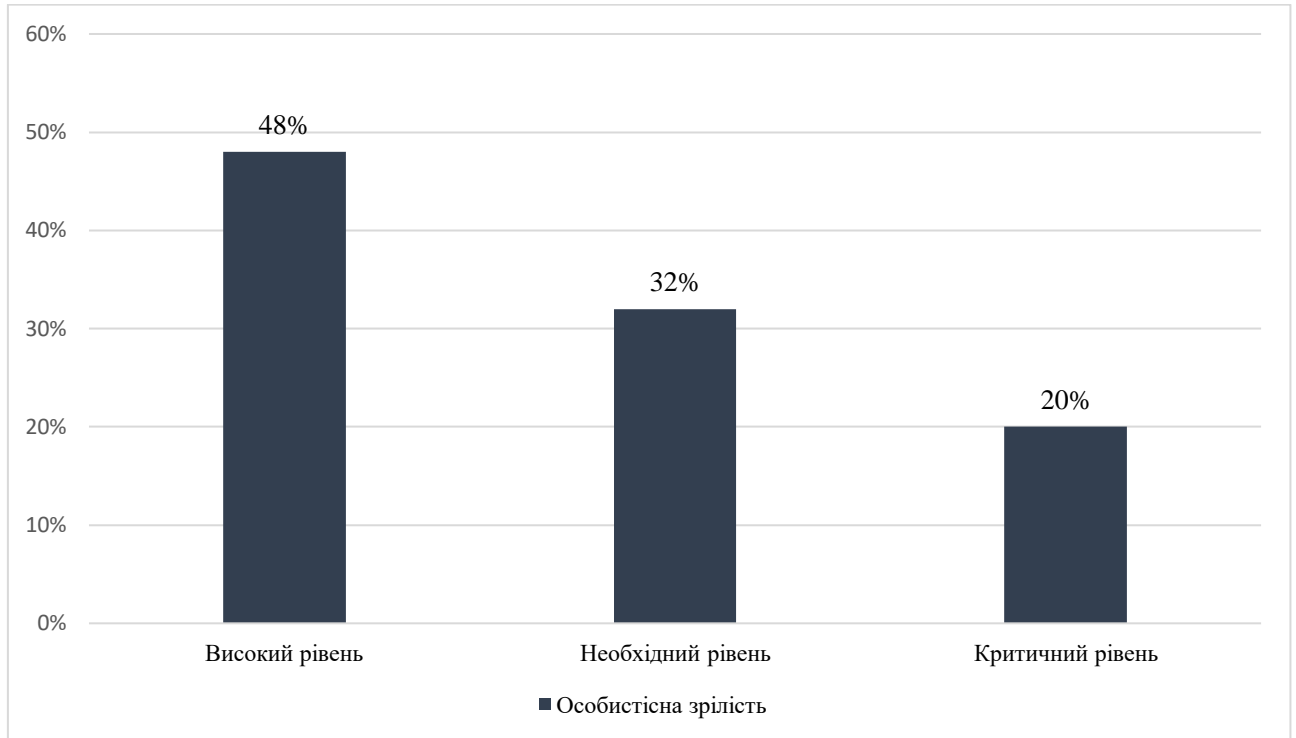

Рис. 2.2.1. Показники рівнів особистісної зрілості волонтерів
(за методикою О. С. Штепи)

Отже, більшості волонтерів притаманний високий та необхідний рівень особистісної зрілості, що є важливим для їхньої професійної діяльності. Тому, можна припустити, що незважаючи на складні життєві обставини, з якими зіткнулись всі українці, досліджувані все ж спрямували свою енергію на «зміну» цієї реальності, тобто вони все ж намагаються бути господарями свого життя, брати відповідальність за своє життя та допомагати іншим.

2.3. Практичні рекомендації щодо психологічного супроводу роботи волонтерів

Волонтерська діяльність в сучасних умовах є дуже важливою та вимагає від особистості не лише бажання та готовності допомагати незахищеним та вразливим верствам населення, а й наявності необхідних внутрішніх ресурсів, оскільки волонтерство в умовах війни має свою специфіку та суттєво відрізняється від волонтерства у мирних умовах. Окрім того, волонтери як і всі інші члени суспільства також часто опиняються у важких життєвих ситуаціях, переживають матеріальні та інші труднощі, переживають втрату. Тому, для того аби їхня діяльність була продуктивною та не призводила до емоційного чи професійного вигорання, важливим є впровадження різних заходів для психологічного супроводу роботи волонтерів, який має будуватися на основі комплексного підходу до вирішення цієї проблеми та враховувати як індивідуально-психологічні особливості цієї категорії, так і специфіку і умови, в яких реалізується їхня діяльність.

Реалізація психологічного супроводу роботи волонтерів здійснюється з використанням таких напрямів діяльності, як: психологічна просвіта; психопрофілактична робота; психологічне консультування; психологічна діагностика психологічна корекція.

Так, метою психологічної просвіти є надання волонтерам необхідної інформації не лише щодо особливостей їхньої діяльності, способів та шляхів подолання наслідків негативного впливу війни, а й щодо взаємозв'язку особистісних переживань і якістю виконання професійної діяльності, важливості вирішення власних психологічних проблем, які можуть мати «хронічний» характер і загострювати негативні переживання та стани, викликані наслідками війни та професійної діяльності.

Психопрофілактична робота має проводитися з метою попередження негативних наслідків, які може викликати волонтерська діяльність. Адже,

волонтерам доводиться не лише мати справу з людьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, внаслідок війни, а й самим переживати ці наслідки. Тому, цілком очевидно, що все це здатне викликати значне психоемоційне напруження, загострювати чи породжувати різні стани та переживання. Тому, важливо попередити визрівання серйозних проблем.

Психологічна діагностика спрямована на виявлення різних індивідуально-психологічних властивостей, станів волонтерів. Так, за відносно короткий проміжок часу, за допомогою різного психодіагностичного інструментарію, можна багато дізнатися про досліджуваних. І на основі результатів дослідження обрати найбільш дієву стратегію дій.

Психологічна корекція є тим напрямом діяльності метою якого є вирішення, корегування уже існуючих проблем, станів тощо. Враховуючи результати нашого дослідження, доречним буде використання психологічної корекції у роботі з волонтерами, які мають критичний (недостатній) рівень особистісної зрілості та використовують негативні життєві ролі, зокрема у професійній діяльності, які перешкоджають їм у досягненні бажаної мети та продуктивній реалізації своїх професійних обов'язків.

Психологічне консультування є важливим напрямом діяльності, оскільки дає можливість виявити істину проблему, знайти її причину та шляхи вирішення. Психологічне консультування дає можливість особистості пізнати себе, зазирнути у саму сутність своїх страхів, переживань і станів. Тому, воно є невід'ємною частиною психологічного супроводу діяльності волонтерів.

Враховуючи комплексність психологічного супроводу роботи волонтерів та напрями діяльності, які реалізуються, доречним буде використання різних форм діяльності, а саме: лекцій, ділових ігор, тренінгових занять, індивідуальних консультацій, ресурсних зустрічей, екскурсій, круглих столів тощо.

Отже, кінцевим результатом психологічного супроводу роботи волонтерів є:

- 1) створення інформаційного поля через вивчення інформаційної бази;
- 2) аналіз досвіду волонтерської діяльності конкретних організацій та установ;
- 3) створення психологічного кола (уміння комунікувати, ділитись позитивом, включатись в активну діяльність допомагаючих професій)
- 4) корекція негативних життєвих ролей та сценаріїв;
- 5) розвиток особистісної зрілості;
- 6) особистісне та професійне зростання;
- 7) попередження емоційного виснаження та вигорання.

Отже, психологічний супровід роботи волонтерів має здійснюватися комплексно і включати в себе напрями та форми роботи, які допоможуть реалізувати довгострокову (пролонговану) мету та короткострокову (оперативну) мету психологічного супроводу.

Висновки до розділу II

Результати емпіричного дослідження показали, що найчастіше досліджувані вдаються до таких ролей, як: розумник, рятівник, комік, консультант, керівник, всезнайко тощо. Варто зазначити, що ті ролі, які респонденти виконують у власній сім'ї, професійній діяльності чи у неформальному спілкуванні сягають своїм «корінням» у дитинство. Окрім того, більшість життєвих ролей, які виконують досліджувані у різних сферах свого життя демонструють їхню невпевненість, наявність певних страхів тощо. Тим не менше, більшість досліджуваних має високий рівень чи необхідний рівень особистісної зрілості. Хоча, є частка респондентів, у яких виявлено критичний рівень особистісної зрілості.

Опираючись на результати дослідження, нами було запропоновано моделі психологічного супроводу роботи волонтерів, а саме: пролонговану та оперативну модель. Так, метою пролонгованого психологічного супроводу

волонтерів є вирішення психологічних проблем волонтерів, формування їхньої особистісної зрілості та стресостійкості, створення сприятливих умов для професійного зростання. Оперативний психологічний супровід спрямований на зняття напруги, стабілізацію психоемоційного стану, відновлення самоконтролю та продуктивності.

ВИСНОВКИ

Результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження дають можливість зробити наступні висновки.

1. Волонтерство як альтруїстично та безкорисливо організована діяльність існує досить давно. І виникнення цього явища як і причини для розвитку пов'язані із війнами і складними соціально-економічними проблемами. Датою зародження волонтерства вважається 1859 рік і пов'язаний він із ім'ям Жан Анрі Дюнанана.

2. Що стосується психологічних особливостей волонтерської діяльності, то вона є структурованою, побудованою на певних принципах та включає в себе певні компоненти. Реалізація волонтерської діяльності вимагає від особистості не лише бажання, знань і вмінь, але й певних особистісних характеристик. В сучасних умовах це є вкрай важливим, оскільки волонтери стикаються з багатьма викликами і стресами, негативними переживаннями і емоціями, тому вони мають вміти протистояти їм, бути стресостійкими та витривалими.

Однією із нагальних проблем волонтерства є його низька врегульованість і недостатня кількість нормативно-правових документів, у яких чітко були розписані основні гарантії, права та обов'язки волонтерів і волонтерських організацій. Сьогодні, одним із основних законів, яким регулюється волонтерська діяльність є Закону України «Про волонтерську діяльність».

3. Результати емпіричного дослідження показали, що серед досліджуваних найбільш поширеним є використання таких життєвих ролей як: розумник, рятувальник, комік, консультант, керівник, всезнайко. Зазначимо, що існують також відмінності між реальними ролями, які виконують досліджувані та тими, які б вони хотіли виконувати. До таких ролей відносяться: розумник ($U_{\text{емп.}} = 225$, на рівні $p \leq 0,05$); переможець ($U_{\text{емп.}} = 184$, на рівні $p \leq 0,01$); керівник ($U_{\text{емп.}} = 190$, на рівні $p \leq 0,01$); консультант ($U_{\text{емп.}} = 198$, на рівні $p \leq 0,05$); всезнайко ($U_{\text{емп.}} = 186$, на рівні $p \leq 0,01$); рятувальник ($U_{\text{емп.}} = 223$, на

рівні $p \leq 0,05$); комік ($U_{\text{емп.}} = 196$, на рівні $p \leq 0,05$); спокусник/-ця ($U_{\text{емп.}} = 190$, на рівні $p \leq 0,01$). Зазначимо, що більшість досліджуваних мають високий та необхідний рівень особистісної зрілості, тобто у них на високому рівні виражені такі якості як: відповідальність, життєва філософія, креативність, автономність.

4. Опираючись на результати емпіричного дослідження нами було запропоновано пролонговану та оперативну моделі психологічного супроводу роботи волонтерів. Кожна із цих моделей має свою мету, але вони тісно пов'язані між собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балашов Е. М. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. 2013. Вип. 24. С. 12–16.
2. Беспалова К. О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 3. С. 67–71.
3. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с.
4. Бондаренко З. П. Модель організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2007. № 4. С. 50–58.
5. Бондаренко З. П. Добродійність та волонтерство як веління часу. *Думки, підказані серцем* / заг. ред. М. В. Полякова; авт.-упорядн. В. В. Іваненко, Н. П. Олійник. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2011. С. 70–81.
6. Булатевич Н., Батракіна Є. Психологічні особливості осіб, які займаються волонтерською діяльністю. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 10–23.
7. Буркова Л. А., Кругла Н. М. Теоретичні аспекти дослідження волонтерства як категорії державного управління. *Економіка і суспільство*. Випуск № 20. 2019. С. 547–556.
8. Вайнілович Н. А. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 2. С. 53–59.
9. Вайнола Р. Х. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Київ: Академпрес, 1999. 285 с.

10. Голубенко Т. Волонтерство як інструмент соціального виховання студентської молоді в умовах вищого навчального закладу. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. Сер. 11. С. 151–157.
11. Горілий А. Г. Волонтерство у соціальній роботі. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2004. С. 155–158.
12. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
13. Горностаєв П. П. Личность и роль: ролевой подход в социальной психологии личности. Киев. Интерпресс ЛТД, 2007. 312 с.
14. Жданова І. В., Сабазова Ю. О. Проблема психологічної діагностики особистісної зрілості людини. *Бочаровські читання*. Харків, 2018. С. 107–111.
15. Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 1. С. 73–80.
16. Завадська І. М., Палилюцько О. М. Допомога як стиль життя: психологічні аспекти волонтерської діяльності. *Інклюзія і суспільство*. Вип. 1. 2022. С. 47–55.
17. Заверико Н. В. Основи управління діяльністю волонтерів: посібник для керівників волонтерських груп та програм. Запоріжжя, 2004. С. 25.
18. Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів. Права людини: навч. посіб. К.: Просвіта, 2002. С. 67–80.
19. Загальна психологія з практикумом: лабораторний практикум частина 2 з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія /укладач Б. В. Барчі. Мукачево: МДУ, 2017. 51 с.
20. Закалик Г. М., Коропатов О. М., Шувар Н. М. Волонтерська діяльність в Україні: історія, сьогодення та євроінтеграція. *Правова система: теорія і практика*. 2022. № 4. Ч. 1. С. 104–107.

21. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності: Набрання чинності 03.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text>

22. Закон України Про волонтерську діяльність: Відомості Верховної Ради (ВВР). 2011. № 42. 435 с. Дата оновлення: 20.01.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

23. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Психологічні особливості волонтерської діяльності у сучасній Україні: мотиваційний аспект. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2015. № 2 (15). С. 40–45.

24. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати: метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с.

25. Карпиловська С. Я. Дослідження стану волонтерського руху жінок, що перенесли РМЗ. *Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України.* / За ред. Максименка С. Д. Київ, 2001. Т. III, ч. 8. С. 107–114.

26. Климчук В. О. Мотиваційні конфлікти особистості: модель психологічної допомоги. *Практична психологія та соціальна робота*. № 8. 2013. С. 17–21.

27. Коваль Г. В. Волонтерство як складний соціально-психологічний феномен. *Технології розвитку інтелекту*. 2017. Т. 2. Вип. 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2017_2_6_4_29

28. Коломієць Л. І., Глиздова А. Ю., Узвенчук В. С. Психологічні особливості мотивації волонтерської діяльності. *Психологічний часопис: журнал Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. № 5 (9). С. 79–90.

29. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності: монографія. Вінниця: Нова книга, 2011. 448 с.

30. Липитчук О. Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні. *Scientific Collection «InterConf»*, 2022. С. 180–188.
31. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22 (8). С. 84–91.
32. Менеджмент волонтерських груп від А до Я. Навчально-методичний посібник. К. 2012р. 288с.
33. Міненко Г. М., Ігнатуша А. Л. Волонтерський рух: становлення та розвиток. *Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Лисичанськ 27 лютого 2017 р.). Лисичанськ : ВП «ЛПК ЛНУ, імені Тараса Шевченка». 2017. С. 133–137.
34. Мохорєва О. М., Горошко М. О. Волонтерство як соціальний феномен. Особистість, суспільство, війна : тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, Україна, 15 квіт. 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022. С. 79–90.
35. Мушкевич М. І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. К., 2011. Т. XIII, ч. 1. С. 287–294.*
36. Організація волонтерського руху у вищих навчальних закладах. Діагностичний інструментарій: методичні розробки / уклад. Т. О. Рудякевич. Житомир, 2004. 48 с.
37. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2(57). С. 25–40.
38. Перетятко В. А. Волонтерство та формування духовних цінностей і ціннісних орієнтацій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2014. Вип. 43. С. 386–393.

39. Рашковська І. Психологічна структура особистості сучасного українського волонтера: теоретичний аспект. *Соціальне і правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні в умовах безпекових викликів*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Навчально-науковий інститут права УДУ ім. М. Драгоманова (м. Київ, 27 квітня 2023 р.). Київ, 2023. С. 128–133.

40. Савицька О. В. Психологічний супровід формування професійної компетентності майбутнього психолога. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2012. Вип. 4. С. 193–199.

41. Сергієнко Г. З досвіду організації волонтерської діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика*. 2003. № 2. С. 130–135.

42. Скиданович В. Психологічна структура волонтерської діяльності студентів ДВНЗ. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника: збірник наукових праць: психологія. 2018. Випуск 22. С. 62–68.

43. Становських З. Л. Психологічний супровід особистості в період середньої дорослості на перехідних етапах її професійного розвитку / Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення: колективна монографія. К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ім. І. Зязюна. С. 356–440.

44. Томіна В.Ю. Пашаєв А.З. Порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в питаннях волонтерської діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019., С.13–16.

45. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. Т. 20; 7 (147). С. 72–79.

46. Штепа О. С. Особистісна зрілість. Модель. Опитувальник. Тренінг : монографія. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 232 с.

47. Susan J. Ellis:Книга "From the Top Down: The Executive Role in Volunteer Program Success" (1996, видавництво Energize Inc.) - автор розглядає

виконавчу роль у успіху програм добровольців. Книга "The Volunteer Recruitment (and Membership Development) Book" (2002, видавництво Energize Inc.) - співавтор книги, де обговорюється рекрутинг добровольців і розвиток членства.

48. Thomas A. McKee: Книга "They Don't Play My Music Anymore: How to Plan Your Future When the World Keeps Changing" (2004, видавництво Thomas McKee) - автор розглядає планування майбутнього в умовах постійних змін у світі.

49. Nancy Macduff: Книга "The Volunteer Management Handbook" (2006, видавництво John Wiley & Sons) - автор обговорює керування добровольцями.

50. Rob Jackson: Книга "Volunteers and the Law" (2012, видавництво Directory of Social Change) - автор розглядає законодавство, що стосується добровольців.

51. Steve McCurley: Книга "The Complete Idiot's Guide to Recruiting and Managing Volunteers" (2009, видавництво Alpha Books) - співавтор книги, де обговорюється рекрутинг і управління добровольцями.

52. Ivan Scheier: Книга "Volunteerism: A Post-Revolutionary Approach" (1989, видавництво Jossey-Bass) - автор обговорює волонтерство з пост-революційним підходом.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1.

Середні значення репертуару життєвих ролей волонтерів за методикою Горностає П. П.

Життєві ролі	Сфери життя								
	Батьківська сім'я	Власна сім'я	Сфера інтимних стосунків	Професійна сфера	Друзі і неформальна сфера	Творчість	Дозвілля	Інші сфери	Ідеальне Я
Переслідувач	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Грішник	3,3	3,4	3,1	2,5	2,9	1,3	3,3	2,2	3,3
Художник	1,9	1,7	2,1	2,1	2,8	1,4	3,6	2,4	2,6
Виконавець	2,7	3,7	2,4	3,5	2,6	1,4	1,8	2,4	3,2
Посередник	2,3	2,2	2,6	2,3	2,7	3,7	1,5	2,4	2,9
Святий	1,9	2,2	3,2	2,1	2,5	1,3	1,5	2,7	1,6
Комік	3,4	2,7	2,3	2,1	3,5	1,3	3,6	2,5	2,9
Спостерігач	2,7	3,1	2,4	3,6	3,4	3,3	1,9	3,3	3,7
Розумник	3,4	3,2	2,1	3,8	3,5	1,6	2,5	3,5	2,5
Переможець	2,3	2,6	2,6	2,1	2,9	1,3	2,1	3,2	2,9
Керівник	2,1	3,5	3,5	3	2,5	3,1	3,2	2,5	3,3
Переможений	1,9	2,8	2,9	2,4	2,1	1,4	2,5	2,5	2,4
Поранений	1,2	1	1,4	1	1,1	1	1,4	1,5	1
Страждалець	1,9	2,3	3,1	2	2,1	2,6	2,1	2,8	3
Цап-відбувайло	2,9	2,1	2,8	2,1	2,6	2,9	2,4	3,2	1,5
Трудоголік	3,3	2,6	2,9	2,9	2,9	3,3	2,5	2,6	2,9
Іпохондрик	1,9	3,4	2,1	2,2	1,7	2,7	2,1	2	1,7
Експлуататор	1,9	2,1	2,1	2,1	2	2,5	1,7	2,5	1,8
Критик	1,9	3,2	2	2,5	2,6	3,4	2,3	2,4	1,5
Не переможець	2,3	2,7	1,1	1,1	2	2,1	2,4	2,1	1,5
Спокусник/-ця	2,1	1,9	1	0	0	0	0	1,3	2,1
Сповідник	2	1,5	2,4	3,1	2,9	2,1	2,5	2,1	2,1
Цілитель	2,1	1,7	2,1	2,8	2,6	2,4	3,2	2,4	2,5

Продовження таблиці А.1

Суддя	2,4	1,6	2,1	2,1	2,9	2,2	2,1	2	2,1
Консультант	2,7	1,5	2,3	3,6	3,3	3,2	3,4	3,2	3,1
Бог/богиня	1,6	1,1	1	0	0	0	0	0	0
Провідник	2,1	1,9	1,3	2,1	2,6	2,1	2,9	3,3	2,3
Жертва	3,4	1,6	1,6	2,4	2,1	2,2	3	2,1	1,1
Всезнайко	3,3	1,8	1,5	3,1	3,4	3,1	2,9	3,5	3,2
Рятівник	3,8	3,3	1,4	3,7	3,6	2,5	3,5	2,6	2,4

Додаток Б

Таблиця Б.1.

Результати дослідження особистісної зрілості волонтерів за методикою

О. С. Штепи

Досліджувані	Якості особистості									
	Відповідальність	Децентрація	Глибинність переживань	Життєва філософія	Толерантність	Автономність	Контактність	Самоприйняття	Креативність	Синергічність
1	8	6	4	8	5	5	8	7	8	4
2	9	5	7	2	3	8	4	7	7	6
3	7	4	3	6	6	6	8	6	6	5
4	6	7	8	5	7	1	5	8	6	5
5	8	5	3	8	8	8	8	4	9	5
6	7	4	9	5	3	5	7	5	5	5
7	8	8	5	9	8	10	6	8	8	5
8	5	5	9	2	2	6	8	7	5	5
9	5	3	5	8	9	9	9	5	9	6
10	9	8	6	4	4	2	5	7	9	3
11	1	5	8	4	5	8	8	6	7	8
12	9	5	3	1	8	3	4	4	9	8
13	8	9	3	5	3	8	8	8	4	2
14	9	2	7	10	9	4	5	5	8	7
15	6	8	5	4	1	2	7	5	6	6
16	8	5	8	1	4	5	5	7	7	2
17	7	4	9	8	8	5	6	6	9	5
18	8	8	2	7	9	8	6	8	6	1
19	4	5	8	6	2	3	6	8	5	5
20	2	7	5	9	9	10	6	3	10	4
21	10	8	8	10	9	2	6	4	9	3
22	9	3	4	8	1	8	6	9	5	8
23	3	9	3	2	5	10	6	5	9	7
24	8	2	9	7	8	6	5	7	5	5
25	3	9	6	9	4	9	5	8	5	5

Таблиця 2.2.3.

Результати кореляційного аналізу реального Я та ідеального Я за методикою «Репертуар життєвих ролей особистості» (Горностай П. П.)

Життєві ролі	Середні показники досліджуваних		U-Манна-Уїтні (Uemp.)
	Ролі, які досліджувані виконують (реальне Я)	Ролі, які хочуть виконувати (ідеальне Я)	
Розумник	2,9	3,3	225*
Переможець	2,4	2,9	184**
Керівник	2,9	3,3	190**
Консультант	2,9	3,1	198*
Всезнайко	2,8	3,2	186**
Рятівник	3	2,4	223*
Комік	2,7	2,9	196*
Спокусник/-ця	0,8	2,1	190**

Примітка. * – статистично значущі розбіжності на рівні $p \leq 0,05$ (U кр. = 227);

** – статистично значущі розбіжності на рівні $p \leq 0,01$ (U кр. = 192).